ननाःग दून ञगिनय् थायवाय्या थाकूयङ्कः :
छगू वःवाधंगू चकंयो ।

• गःधीमँ ञगिनी - नूक्षना कयालि ।

ननाःगय् ङ्गसिङ्का

नयाः दसय् सछिं मच्याक जागियायिं मनूग ङ्वनाङ्वंगू दू । ङ्गयिं ह्र जागिनय् दथूङ्ग ननाः जागि नं छगाजि खः । ननाः जागि नयाःया छगू वँमि जागि खः ।

थ्व जागियायिसं थःग "ननाः" धाङ्ग, थूकिया मूखँश्वः "ननाल" खः । मगू जागियायिसं थमिग "ननान", "वाङ्ग" (थंजाःगू थीथी नामं सःगिङ्गगू नं याः ।

ननाःगय् मूथाःगाःयाग नयाः मंदः (नयाल मङ्गल) धायगू याः । थ्व छगू ङ्गगिङ्गसं जाःगू व गजिलजिं जाःगू वँव्व खः । ङ्गगिङ्गसया थीथी ङ्गलय् थूकया सिवाकः ङ्गिलगू ञयावःगू खनदू । अयनं (थौंया वाःमगि व्वदय्या दथूव्वय् लाः धकाः धायछिं । नयाः मङ्गःया दथूव्व कथं नयाः गाः वा स्वनिगः दुगू ञयाव्वन ।

ननाःगय् मांगय् नयालगासा खः । नयालगासाया थीथी थाय् व जाग यूवलय् ङ्गाङ्गगू गसय् थःथःगू यङ्गः दयाव्वंगू दू । नयालगासय् नयाल लियि, नञ्जना लियि, रुजिंम्वः लियि लिसं ममगू थीथी लियिया छ्यलावूला ञयाव्वंगू दू ।

नेवाः जाति अन्तर्गतको जुगि जात समुदायमा आवासको समस्या : एक संक्षिप्त श्वेतपत्र ।

(भावानुवाद)

• तःधीमैं जुगिनी — रुक्शना कपाली ।

नेवाःहरूको परिचय

नेपाल देशमा एक सय भन्दा बढी संख्यामा जातजातिहरू बसोबास गर्दछन् । तिनै विभिन्न जातजातिहरू मध्ये नेवाः जाति पनि एक रहेको छ । नेवाः जाति नेपालको एक आदिवासी जाति हो ।

यस जातिले आफूलाई "नेवाः" भन्छन् जसको मूलशब्द "नेवाल" हो । अरू जातिहरूले यस जातिलाई "नेवार", "बाइ", लगायत विभिन्न नामले सम्बोधन गर्ने गरेको छ ।

नेवाःहरूको थातथलोलाई नेपाः मन्दः (नेपाल मन्दल) भनिन्छ । यो एक ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक भूखण्ड हो । इतिहासका विभिन्न कालखण्डमा यसको सीमा परिवर्तन हुँदै गरेको देखिन्छ, तथापि हालको बागमती प्रदेशको मध्य भागमा पर्दछ भन्न सकिन्छ । नेपाल मन्दलको केन्द्रका रूपमा नेपाः उपत्यका (नेपाल उपत्यका) रहि आएको छ ।

नेवाःहरूको मातृभाषा नेपाल भाषा हो । नेपाल भाषाका विभिन्न भाषिका, स्थानीय तथा जातिय भेदहरू छन् । नेपाल भाषामा नेपाल लिपि, रञ्जना लिपि, भुजिंम्वः लिपि लगायत विभिन्न लिपिहरूको प्रयोग गरिन्छ ।

नेवाःत दुने थीथी जात पुचः

नेवाःत थःनं हे छगू देय् कथं ब्वलंगु मिल्याः खः । थुपिं तःगोजिया लिधंसाय् दयाच्वंपिं खः ।

थकूं ञञाय् पालय् तक नेवाः मिल्याःया थःगु हे ब्यागलं देय् दुगु खः । उकियात नेपाल मण्डल धाल । उकियात नेवाःदेय् नं धाःगु खनेदु । नेवाःदेय् दुने नं थिथि देय् कवादेय् दुगु खः ।

इतिहासया थीथी इलय् थीथी थासं थीथी लिधंसा दुपिं मनू नेपाः मण्डलय् वल । लिपा वनाः इपिं थःथवय् ल्वाकः ज्यानावन । थ्व हे थीथी लिधंसा ल्वाकः ज्यानाः छगू मंकाः मिपुचः ब्वलन । थ्व हे नेवाः मिपुचः खः ।

अथे जुयाः नेवाः मिल्याः व मिपुचःया दुने थीथी यचःगोजि दयाच्वंगु दु ।

नेवाः अन्तर्गतका जात समुदाय

नेवाः जाति आफैमा एक राष्ट्रका रूपले विकसित भएको जनसंख्या हो । यो बहुलतामा आधारित छ ।

मल्लकालीन समय सम्म नेवाः जनसंख्याको आफ्नै छुट्टै देश थियो । त्यस देशलाई नेपाल मन्दल भनियो । त्यसलाई नेवाः राज्य पनि भनिएको पाइन्छ । नेवाः राज्य भित्र पनि थुप्रै राज्य उप-राज्यहरू थिए ।

इतिहासको विभिन्न कालखण्डमा विभिन्न स्थानहरूबाट विभिन्न पृष्ठभूमीका मानिसहरू नेपाल मन्दल आए । कालान्तरमा उनीहरू अन्तरघुलन भए । यही विविध पृष्ठभूमीको अन्तरघुलनमा एक संयुक्त समाजको निर्माण भयो । त्यही समाज नेवाः समाज हो ।

तसर्थ नेवाः जनसंख्या तथा समाजका विभिन्न पक्षहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ ।

जात ग्वसाः व थजाः-क्वजाः

थकूं ञञाय् पालय् जात ग्वसाः ज्ञानाः ग्वनखां ग्वःनःपिनिगु पालय्, लानाय् पालय् व थीथी इलय् जुगु लायकू ल्हिउपालं नेवाः मिपुचलय् जात ग्वसाःयात विसकं ब्वलंकूगु दु ।

नेपालभासय् "थजाः-क्वजाः धापू" धकाः धाइ । जात ग्वसालय् च्वंसा ग्वसाः दुथ्याकाः थजाः व क्वजाःया धापू पिदंगु खः । अथेनं "क्वय् लाकातःगु जात" धइगु नं खँग्वः दु । जात ग्वसालं क्वय्लातःगु जात पुचःयात क्वय् लाकातःगु जात धकाः धाःगु खः । अयनं नेवाःतय्सं "दलित" खँग्वःया छ्यलावला मयाः, थः नाला मकाः । गुँयाखा

जात व्यवस्था तथा जातिय विभेद

मल्लकालीन समयमा जात व्यवस्थाको सुरुवात भएसँग शाह काल, राणा काल लगायत विभिन्न शासन कालले नेवाः समाजमा जात व्यवस्थाको स्वरूपलाई पृथक बनाएको छ ।

नेपाल भाषामा जात व्यवस्थालाई "थजाः - क्वजाः धापू" अर्थात् शाब्दिक अर्थमा "माथि जात - तल जातको धारणा" भन्ने गरिन्छ । "तल पारिएको जात" भनि बुझाउन "क्वय् लाकातःगु जात" भन्ने शब्दावलीको पनि प्रयोग गरिन्छ । यद्यपि नेवाःहरूमा "दलित" शब्दको प्रयोग प्रचलन छैन, वा समुदायमा अपनत्व छैन । पहाडी तथा मधेसी समुदायमा जस्तो कुनै निश्चित जात समूहलाई दलित भनि वर्गिकरण

लागा व मनस लागाया मियूवः थें छुं जात यूवःयात दलित धकाः ब्वथलातःथें नेवाःतय् दथुइ उगु कथं ब्वथलातःगु मदु, ब्वथल मछिं ।

जुगि

नेवाः दुने दुगु थीथी जात यूवः दथुइ जुगि जात नं छगू खः । थुकि मुकथं कपालि, दर्शनधानि व कुस्ले जातनां छ्यलगु याः । थ्व जातयापिंसं दगुद्यः कथं गोरखनाथयात पूजायगु याः । थ्व जातयापिंसं थःयात नाथ जिउगाःधाः कथं थःयात नालगु याः । जुगितय् थःगु हे जातयापिं गुवाःजु (मयिनि गुरुजु, वर्मुं तयगु धाइ(थें) दु । थ्व जातयापिंसं मनू सित धाःसा सीम्हय्सित वँय् थुनगु / भ्वाकगु याइ ।

जुगितय् यन्ह्यना निसें ज्याना वःगु लजगाः

जात व्यवस्थालय् छुं छगू जातया मनूतय्त इमिसं याय माःगु वा याय जिइगु धकाः लजगाः ब्वःछिना तःगु दइ । नेवाः मियूवलय् जुगितय् मुकथं सीथा याकेगु ज्याला कथं वियातःगु दु ।

नेवाःतय्गु थाय्वाय्सं प्यकालँ व द्वयाः लिकसं छ्वास दइ । थन छ्वास अजिमा दु धकाः धाइ । थन तःम्हःगु पिचूगु याःल्हं तयातःगु दइ । थन मचा बुइवलय् पियगः नाय यनी । सुं मनू सित धाःसा सीम्हय्सिया वसः सकू गुरि नाय यंकगु याइ । थुकथं नायगुयात छ्वासय् नायगु धाइ । थन सीम्हय्सिया नामं क्वयनुमा जा

गरिएको पाइँदैन, गर्न सकिने देखिँदैन ।

जुगि जात समुदाय

नेवाः अन्तर्गत रहेका विभिन्न जात समुदाय मध्ये जुगि पनि एक हो । यस जातमा मुख्य गरी कपाली, दर्शनधारी तथा कुश्ले थरहरूको प्रयोग हुन्छ । यस जातले देगुद्यः (कुलदेवता) का रूपमा गोरखनाथलाई पुज्ने गर्दछन् । यस जातले आफूलाई नाथ सम्प्रदायको मान्दछन् । जुगि जातमा आफ्नै जातको ग्वबाःजु (पुरोहित) हुन्छ । यस जातले मानिसको मृत्यु भइसकेपछी लाशलाई गाढ्ने गर्दछन् ।

जुगि जातको परम्परागत पेशा

जात व्यवस्थामा निश्चित जातका मानिसहरूको लागि उनीहरूले गर्नैपर्ने वा गर्न सक्ने पेशा तोकिएको हुन्छ । जुगि जातको नेवाः समाजमा मुख्यतः मृत्यु संस्कारमा भूमिका रहेको पाइन्छ ।

नेवाः बस्तीहरूमा भएका प्यकालँ (चारदोबाटो) तथा द्वपाः (दोबाटो) को केन्द्र वा मध्यलाई छवास भनिन्छ । यस्ता छवासमा छवास अजिमा रहने मान्यता छ । यहाँ प्रायः ठूलो चिल्लो पाः ल्वहं नामको ढुङ्गा पनि हुने गर्दछ । कुनै बच्चाको जन्म हुँदा उसको सालनाललाई भ्यगः नामको माटोको भाँडोमा राखिन्छ जसलाई पिभ्यगः भनिन्छ । यस्ता पिभ्यगःलाई छवासमा विसर्जन गरिन्छ । कुनै

थुयाः नाय यनिइ । थथिं छ्वासय् वाना थकूगु ज्वलंयात यूयाः मरिंयात बिइकाः भिंगु ज्वलं जुगितय्सं थःगु छँय् यंकिइगु यनमयना दयाच्वंगु खः । थुकथं हे छ्वासया लिक ना सतिक सतःछँ दयकाः जुगितय्त तयातःगु दइ ।

मानिसको मृत्यु भएमा उसको लुगा, सुकुल तथा कुच्चोलाई पनि यही विसर्जित गरिन्छ । यसलाई छवासय् वायेगु भनिन्छ । कुनै मानिसको मृत्यु भएको सातौं दिनमा भात पकाइन्छ जसलाई न्हय्नुमा भनिन्छ । यसलाई पनि छवासमा विसर्जित गर्ने गरिन्छ । यसरी छवासमा चढाइएको अशुद्ध वस्तु सामाग्रीबाट अशुद्धतालाई फुकेर शुद्ध बनाई आफ्नो घर लाने जुगि जातको परम्परागत, सांस्कृतिक तथा धार्मिक पेशा हो । यसै कारण यस्ता छवास नजीकै सतःछेँ बनाएर जुगि परिवारलाई राखिएको हुन्छ ।

थथे हे थीथी देगः स्वयत ख्याला बियाः अन जःखः सतः दयकाः नं जुगितय्त तयगु याः ।

त्यसै गरी देगः (मन्दिर) को रेखदेखका लागि पनि देगः आसपास सतःछेँ बनाई जुगि परिवारलाई राखिएको हुन्छ ।

छँय् छुं कथंया भ्वय् जुसा सी धुंकूपिं छँजःपिनि नामं ब्व छब्व तयगु याइ । उकियात सिकीब्व धाइ । थज्वःगु ब्वयात त्वाःया जुगियात बिइगु याइ । थ्वयात जुगितय्सं त्वाःजं / त्वालय् कायगु धाइ ।

घरमा कुनै प्रकारको भोज हुँदा मृत्यु भइसकेका परिवारका सदस्य तथा पुर्खाका नाउँमा एउटा खाद्यान्न भाग छुट्याइन्छ जसलाई सिकीब्व भनिन्छ । यस्ता भाग आफ्नो टोलको जुगिहरूलाई दिएर पठाइन्छ जसलाई जुगि जातका मानिसहरूले "त्वाःजं / त्वालय् कायेगु" भन्छन् ।

अथे हे जुगि थःगु लजगाः कथं सतलय् च्वनाः सुजिकाःज्या नं यायगु याः । थथिं सिवय् मगु घ्यःमां वा वैद्यया ज्या (फुफ्काः यायगु) व अजिवा (दिनि अजि) या ज्या नं याः । छुं नं भिंगु ज्याखँय् मदयक मगाःगु द्यःयात तकं साला बिइगु म्वहालि पूइगु नं याः ।

त्यसै गरी सतःछेँ को सतःमा बसेर जुगिहरूलेले सुचिकाःज्या (सिलाईको काम) पनि गर्दछन् । यस बाहेक घ्यःमां / बैद्य (झारफुक गर्ने काम) तथा दिरि अजि (सुँडेनी) को काम पनि गर्छन् । कुनै सुमंगल कार्यका लागि नभइ नहुने तथा देवीदेवता समेत आकर्षित बनाउन सक्ने भनिएको म्वहालि बाजा पनि यसै जातले बजाउने गर्दछ ।

<u>जुगितय्तः याइगु थजाः-क्वजाःया याःसू</u>

जात ग्वसालय् जातया न्हूनिं क्वथलाःपिं छगू जात जुगि खः । जातया लिधंसाय् याकाः

<u>जुगिहरूलाई हुने जातिय विभेद</u>

जात व्यवस्थामा जुगि जात एक उत्पीडित समुदाय हो । जातका आधारमा विभेद,

स्नयगु, थीथ्यःमथ्यःया धायु, पितिनाय् लाकगु, ह्नवायगिवाय् यायगुया लिसं जात ग्वसालं हःगु थीथी कथंया कसाः विइगु व याकगु ज्याय् सहयाना च्वन मायकाःयिं पुचः खः । मुलुकि ऐन, १९१० याखं ब्वःछिनाःगु ग्वसालय् थमिगु ब्वःगिं लःल्वन मज्यूगु अयनं थियाः म्हःब्वय म्वाःगु जात धकाः ब्वथला गःगु दु ।

भेदभाव, छुवाछुत, वहिष्करण, अवहेलना लगायत जात व्यवस्थाले निम्त्याउने विभिन्न प्रकारका हिंसा तथा असमानताको शिकार हुन बाध्य भएको समुदाय हो । मुलुकी ऐन, १९१० ले संस्थागत गरेको जात व्यवस्थामा कुस्ले नामले जुगि जातलाई 'पानी नचल्ने तर छोइछिटो हाल्न नपर्ने' भनि वर्गिकरण गरिएको थियो ।

सतःछेँ

यनमयनाया लजगाः व ऐतिहास, तजिलजि अलय् मियूवःया हुनिं जुगितय्गु वास सतःछेँय् लाःवंगु खः । दवङ्जाय् यालं निसं नयाः मण्डलय् दुहाँ वःसां निसं थ्व जातयापिंत सतःछेँय् च्वनाः वितगु धकाः ऐतिहासया सखँ दु ।

नेवाःतय्गु थाय्‌वाय्‌सं दूगु छगाजि छँखागाजि सतःछँ खः । थुकिया क्वलि गँ फल्चा थें जू । अयनं थ्व फल्चा हे धाःसा मखु ।

फल्चा छगँयागु जू । अझःथें लँसिथय् लाःगु क्वलि गँय् ह्वा हः थकनाः छगँ जाःगु जू । थ्व सकसियां मंकाः ज्याखँ यायत दयका तःगु खः । लँजुवाःतय्त मास् लङ्का वा नारूसं मदायक च्वनेत नं क्वलिःतःगु खः । अथे हे ग्वाःवहाःया मनुतय् मुनेत वा छुं ज्याखँ यायत नं छ्यलिगू । गुलिखय् फल्चाय् भजन यायत न ममगु आयालं धलं न तजिलजिया ज्याखँयात नं छ्यलगु याः । फल्चाय् च्वय् पलिं विना तःगू । आयलं फल्चाय् प्यखं

सतःछेँ

परम्परागत पेशा तथा ऐतिहासिक-सांस्कृतिक-सामाजिक कारणले जुगिहरूको बसोबास सतःछेँमा हुन गएको हो । लिच्छवीकालीन समयमा यस जातका मानिसहरू नेपाल मन्दल प्रवेश गरेदेखि नै यस्ता सतःछेँहरूमा बस्न दिइएको ऐतिहासिक तथ्य पाइन्छ ।

सतःछेँ (सत्तलघर) नेवाः बस्तीहरूमा पाइने एक प्रकारको संरचना हो । यसको भुँइतल्ला फलचा (पाटीपौवा) जस्तै हुन्छ । तर यो फलचा भने होइन ।

फलचा (पाटीपौवा) एकतल्ले मात्र हुन्छ । यो प्रायः बाटो रहेको भुइँ सतह भन्दा केही उकासिएको जगमा एकतल्ले संरचना हुन्छ । यो सार्वजनिक प्रयोग प्रचलनका लागि बनाइएको हुन्छ । बाटो हिँड्ने बटुवाहरूको लागि थकाई मार्न तथा ओत लिनका लागि यो बनाइएको हुन्छ । त्यसै गरी टोलछिमेकका मानिसहरूको सामाजिकिरण हुने थलो पनि हो । कतिपय फलचाहरूमा भजन गाउने लगायत थुप्रै धार्मिक-सांस्कृतिक कार्य हुने गर्दछ । फलचाको माथी छाना हुन्छ । प्रायः फलचाहरू चारै तर्फबाट खुल्ला हुने गर्दछ ।

नयनन्ना थाय् दू । थ्वखं थां थनाः यलिं चिूगु याू ।
सगःछँ या श्वलि गँ स्नयवलय् रूलवा (थं खनदू । सगःछँय् धाःसा छखं जक्व नय नन जिू । थूकया श्वलि गँय् स्नखं अङ्गः दू । सगःछँ गःगँजाः ज्ञू । सगःछँया श्वलिू रूलवा (थं जाःगू छँखागाजियाग सगः धाू । थूकया श्वलावूला रूलवायागू (थं ज्ञूरू । अयूनं उक स्वसंया छँय् स्वनिूयिंसं न छँयाग मूकं थःगू कथं श्वलिूगू खः ।

विभिन्न थां (थाम) बाट छाना अडाइएको हुन्छ ।

सतःछेंको भुइँतल्ला पनि फलचा जस्तै देखिन्छ । यद्यपि सतःछें केवल एकतर्फबाट मात्र खुला हुन्छ । यसको भुँइतल्ला तीन तिर भित्ताकै आडमा हुन्छ । सतःछें बहुतल्ले हुन्छ । सतःछेंको भुइँतल्लामा फलचा जस्तै संरचना हुन्छ जसलाई सतः भनिन्छ । यसको प्रयोजन फलचा जस्तै हुन सक्छ । यद्यपि त्यसमाथी रहने घरको प्रयोजन नितान्त नीजि हुन्छ ।

स्वनगू छँवाय्या थाकूयङ्गः

सनखानया ग्याकःमिगय्सं न सनखानया ग्याकूथि याखं सगःछँ न रूलवा याःगू खँ थूूक मरूयाः सगःछँयाग रूलवा कथं दूगिनाः मंकाः सर्वय् कथं सनखानया नामय् लाकगू ग्या याःगू दू । थ्व ह्र ह्रूनिं ज्ञगिगय् ूगिह्रासं निसं न यूनखा निसं स्वनानया स्वंगू वासं ूमिगू नां (ह्रक) लाकगू ग्या ज्ञगू दू । ज्ञगिगय् स्वनगू छँवाय्या थाकूयङ्गः दंगू मूह्र थ्व ह्र खः ।

थ्व ह्र मू थाकूयङ्गलं यानाः ममगू यङ्का थाकूयङ्गः यिदंगू दू । थ्व ह्र ह्रूनिं ज्ञगिगयूग थःगू वासं थनाः छ्नयगू, यिगनगू ग्या ज्ञल । थःगू छयलावूलाय् स्वंगू छँखा सनखानया नामय् लायनं स्वनगू छँवाय् नायं स्नायू दूगू रूक्क लिख्यलय् लियाथ्वङ्कयाग मरिंगू लिस्वः लाःगू दू ।
उकया ग्वःनं जाग ग्नसालं आखः स्वनगू खँय्, रायूया खँय्, ध्यवा कालविलया खँय् न

आवासीय समस्या

प्रायतः प्रशासनिक कामकाजमा खटिएका मानिसहरू तथा सरकारी निकायहरूबाट सतःछें र फलचा बीच फरक छुट्याउन नसकेको हुनाले सतःछेंहरू फलचा (पाटी) का रूपमा दर्ता भई सार्वजनिक सम्पत्तिको रूपमा सरकारको नाउँमा हक कायम भएको छ । यसकारण जुगिहरूकोको ऐतिहासिक पुख्यौंली बसोबास रहेको आवासबाट उनीहरूको हक खोसिएको छ । यही जुगि जातको आवासीय समस्याको मुख्य जड हो ।
यसै मुख्य समस्याले अनेकैं अन्य समस्याहरू निम्त्याएका छन् । यस कारणले जुगिहरू सुकुमबासीको रूपमा परिणत हुने अवस्था निम्तिएको छ । आफ्नो हकभोगको घरजग्गा सरकारको नाउँमा हक कायम भएपछी आवाससँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पक्षमा दुरगामी प्रतिकूल असर पुगेको छ ।

त्यस माथी जात व्यवस्थाले निम्त्याएको शैक्षिक, भाषिक, आर्थिक लगायतका

ममग् लिधंसाय् ख्यान्नाय् लाकाःगु ह्निं थःगु यूलखा निसं वासं च्वनाच्वंगु छेँवासय् थःगु नां दयक ह्नगु खनमदु ।

सिमान्तिकरणका कारण यस जातकाले आफ्नो पुख्यौंली बसोबासको घरजग्गामा आफ्नो हक कायम गराउन सकेको अवस्था देखिँदैन ।

नायँ नं 'सगःछेँ' व 'फलचा' दथुया याःसू थूव्व्क मस्यूगुलिं थ्व थाकूयच्चलं गःच्वक वांमलाःगु लकस च्वलच्वंगु दु । वँ दायगु व छेँवँ नामय् दुगिंनःगु व्वलय् जागि, राय् व ममगु लिधंसाय् ख्यान्नाय् लाकाःयिनिगः लाकुगु मरिं लिच्वःया खँय् नायँ च्यूगः विव्व ज्यांगु मदु ।

राज्यबाट पनि सतःछेँ र फलचा बीचको भिन्नता बुझ्न नसकेको हुनाले यो समस्याले विकराल रूप लिएको छ । नापी तथा मालपोतका कार्यहरू दौरान जातिय, भाषिक लगायतका अवस्थाहरूले सिमान्तकृत समूह उपर पुर्याएको हानी नोक्सानी बारे राज्यले चासो दिन चाहेको छैन ।

नवाःगय् वँवँ नायं स्वायु दुगु थीथी थाकूयच्चःग दु गु दयथूनाःया मिखा नच्चमह्नि । उगु ह थीथी थाकूयच्चः दथूव्व थ्व मी जुगिगयगु मू थाकूयच्चः खः ।

नेवाः जनसमुदायमा भूमीसँग सम्बधित थुप्रै समस्याहरू छन् जुन राज्यको नजरमा पर्न पनि सकेको छैन । तिनै अनेकौं समस्याहरू मध्ये हामी जुगिहरूको एक प्रमुख समस्या यो हो ।

माःखँ

मागदाबि

जुगिगयसं छेँवायया खँय् ह्याच्वंगु थ्व थाकूयच्चयाग ज्वच्चगु निगिं थूगु कथं माःखँग च्वथनाःगु दु ।

जुगिहरूले भोगिरहेको यस आवसीय समस्याको समाधान गर्नका लागि देहायका मागदाबि अघि सारिएका छन् ।

थ्व थाकूयच्चयाग सनखानं छगा कवः नीस्वनाः यूनच्च दुनालाः स्वयमाः ।

यस समस्याको रोहमा सरकारले समिति गठन गरी विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान गर्नुपर्छ ।

व्वगिहास निसंयागु नवाः थायुवायसं दुगु "फलचा" धकाः दुथ्याकाःगु छेँखागाजिग गु धाछेँ ह फलचा खं व गु सगःछेँ खः धकाः गिथ्यायमाः ।

ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूमा अवस्थित "पाटी" भनि दर्ता भएका संरचनाहरू कुन वास्तविक फलचा (पाटी) हो र कुन सतःछेँ (सत्तलघर) हो भन्ने यकीन गरी तिनलाई खुट्याउने कार्य गर्नुपर्छ ।

व्वगिहास निसंयागु नवाः थायुवायसं दुगु सगःछेँयाग फलचा धकाः दुगिना गःगु दुसा उगु दुगिना लिथ्यायमाः ।

ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूमा अवस्थित सतःछेँ (सत्तलघर) लाई "पाटी" का रूपमा दर्ता गरिएको अवस्थामा सो दर्तालाई बदर गर्नुपर्छ ।

व्वगिहास निसंयागु नवाः थायुवायसं दुगु सगःछेँयाग फलचा धकाः दुगिनगु ज्या

ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूमा अवस्थित सतःछेँ (सत्तलघर) लाई "पाटी" का रूपमा दर्ता गर्ने

दिकमाः ।

सतःछँयात छँवूं कथं दुगिनाः लिखतखँक्वाय् "सतःछँ" धकाः ब्वयमाः ।

ऐतिहासिक निसंयागु नेवाः थाय्वाय्सं दुगु सतःछँयात सरकार वा छुं गुथिया नामय् दुगिना यागु दुसा व दुगिना लिकायमाः ।

ऐतिहासिक निसंयागु नेवाः थाय्वाय्सं दुगु सतःछँय् च्वनाः वयाच्वंपिं जुगिपिंत थनाः छ्वयगु, वासं थनगु व पितनगु ज्या दिकमाः ।

छुं कथंया मापदण्ड दयकाः ऐतिहासिक निसंयागु नेवाः थाय्वाय्सं दुगु सतःछँय् ऐतिहासिक निसं, परम्परा निसं व पुस्तां निसं च्वनाच्वंपिं जुगिपिंत थःगु छँवूइ थःगु हे नां (हक) क्वातुकाः बियमाः ।

थुकि आः च्वना च्वंपिं जक मखुसे वासं पितना छ्वयेधुंकूपिं नं लिहाँ वय फयेक दुथ्याकमाः ।

वासं पितना छ्वयेधुंकूपिं लिहाँ वय फुगु सम्भावना हे मदुगु असम्भव जुइधुंकुगु अपवादय् इमित मथाय् गवि नं फयांफक थःगु पुर्खां निसंया थाय्‌ लिक्क थुलं वाय्या ग्वसाः ग्वयाः बिइमाः ।

अथे लिहां वय असम्भव जुसा उगु थासय् जुगिपिंगु दुसि व इपिं च्वनाःवंगु इतिहास ल्वयाः मवनिइगु कथं ल्वहंयो पयाः वा मेमेगु छुं कथं दसियाकिइ ब्याथनाः इमिगु इतिहासयागु हनावना जुइमाः ।

कार्य रोक्नुपर्छ ।

सतःछें (सत्तलघर) लाई कैफियतमा "सतःछें" जनाई घरजग्गाका रूपमा दर्ता गर्नुपर्छ ।

ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूमा अवस्थित सतःछें (सत्तलघर) लाई सरकारको तथा कुनै गुथि (गुठी) को नाउँमा दर्ता कायम गरिएको अवस्थामा सो दर्तालाई बदर गर्नुपर्छ ।

ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूमा अवस्थित सतःछें (सत्तलघर) मा बसोबास गरिआएका जुगि जातका परिवारलाई उठीबास, विस्थापित तथा बेदखल विच्छेद गर्ने कार्य रोक्नुपर्छ ।

निश्चित मापदण्ड तथा प्रावधान निर्माण गरी ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूमा अवस्थित सतःछें (सत्तलघर) का ऐतिहासिक, परम्परागत तथा पुस्तौनी बसोबासी जुगि जातका परिवारलाई आफ्नो घरजग्गामा आफ्नै दर्ता हक कायम गरिदिनुपर्छ ।

यसमा हाल बसोबास रहेका परिवारलाई मात्र नभएर विस्थापित भइसकेका परिवारलाई पनि फर्केर आउन सक्ने गरी यसमा समावेश गर्नुपर्छ ।

विस्थापित भइसकेका परिवार फर्केर आउन सक्ने सम्भावना नै नरहेको वा असम्भव भइसकेको अपवादात्मक अवस्थाको हकमा उनीहरूलाई अन्यत्र तर सकेसम्म आफ्नो पुर्ख्यौली थलो निकट स्थायी बसोबासको प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

त्यसरी फर्कन असम्भव अवस्थामा उक्त स्थानमा जुगि जातको अस्तित्व तथा बसाइँको इतिहास नमेटिने गरी शिलापत्रमा उल्लेख गरी वा अन्य कुनै ढङ्गबाट कुनै स्वरूपमा दस्तावेजिकरण वा अभिलेखिकरण गरी उनीहरूको इतिहासको सम्मान गर्नुपर्छ ।

ऐतिहास निसंयागु नवाः थाय्‌वाय्‌या थःगु ह्व विसकंस् ल्वालसाला ज्ञ्वःगु कथं थिति स्वनमाः ।

थ्व स्वक्क माःखँयागु ज्यास्वनगु स्वलय् नयाल ग्वसाया नं ज्वःलिंज्वःया थाय् वियाः ख्यलमाः । नायं उगु ज्यास्वना स्वः खु थाःयिं न आखः मसःयिं मनूतय्‌गु नं ल्वाय दयमा धकाः ल्वागुकमाः ।

#थाय्‌वाय्‌या_ल्वाय्

च्वमि : तःधीमैं ज्ञगिनी — रूक्षना कयालि ।

थाय्‌वाय् : सिमाक्वाय्, यतक्व ग्वाः, यल तःनिगः याःलाः, ग्वाः यूवः ल्याः १६, यल लागा, नयाः गाः ।

ल्किल्याः : ११४३ यंला २४ । (मिल्लि)

मिलाल्याः : ११४३ गूंला गाः सिन्निमिला ।

ऐतिहासिक नेवाः बस्तीहरूको पृथकता तथा विशेषताको संरक्षण तथा संवर्द्धन हुने गरी विशेष कानून तर्जुमा गर्नुपर्छ ।

यो सम्पूर्ण मागदाबिको कार्यन्वयन प्रक्रियामा नेपाल भाषाको पनि समान रूपले प्रयोग हुनुपर्छ । साथै उक्त प्रक्रियामा अपाङ्गता भएका व्यक्ति एवं निरक्षर व्यक्तिहरूको पहुँच पनि सुनिश्चित गरिनुपर्छ ।

#थायबायया_ल्वापु

लेखक : तःधीमैं जुगिनी — रुक्शना कपाली ।

ठेगाना : सिमाक्वय्, पतक्व टोल,
यल (ललितपुर) महानगरपालिका वडा नं १६,
यल (ललितपुर) जिल्ला, नेपाः उपत्यका ।

मिति : ने.सं. ११४३ यंला २४ ।(सोमबार)

तिथि : ने.सं. ११४३ गुंला गाः (कृष्ण पक्ष) झिन्निमिला (द्वादशी) ।